

М. І. Мельник, І. Р. Залуцький

Актуалізація пріоритетних напрямів системної детінізації сфери комерційних послуг в Україні

Розглянуто проблему формування пріоритетних напрямів системної детінізації сфери комерційних послуг в Україні з позиції стратегічної визначеності детінізації національної економіки як економіки послуг. Ідентифіковано тривале перевищення граничного рівня тінізації вітчизняної економіки, яке засвідчує наявність реальної загрози національній безпеці України. Висвітлено економіко-правові передумови, сучасні наукові акценти та підходи щодо ключових елементів механізму протидії «тінізації» національної економіки; інституційних змін, орієнтованих на легалізацію та декриміналізацію бізнесу. Систематизовано перелік і зміст пріоритетних заходів щодо зниження рівня тіншового сектору економіки. Визначено, що в сучасних умовах алгоритм запровадження будь-якої прозорої моделі економічного розвитку чи її окремих пріоритетів має базуватися на повноцінній реалізації усіх елементів принципу економічної свободи, забезпечуючи легальність і прозорість бізнес-середовища та якість бізнес-клімату. Аргументовано, що сучасною консенсусною основою формування та реалізації політики детінізації національної економіки, пріоритетних напрямів і механізму імплементації цієї політики є конкретні норми Конституції України. Акцентовано на загальнонаціональній пріоритетності розблокування процесу щорічного декларування майнового стану та доходів усіх громадян України та системному впровадженні державою механізму контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт як механізму детінізації у цій сфері з консолідованою участю громадян України. Реальне впровадження такого механізму є можливим шляхом прийняття проблемно-орієнтованого законопроекту «Про засади запобігання та протидії тінізації економіки». Для цього запропоновано врахування в зазначеному законопроекті таких пріоритетних напрямів детінізації сфери послуг: законодавча імплементація процедури незалежної сертифікації всіх послуг, які мають бути зафіксовані єдиним базовим національним класифікатором; документальне підтвердження незалежної сертифікації конкретних послуг, що надаються чи надаватимуться суб'єктом підприємницької діяльності; функціонування національної інформаційно-аналітичної онлайн-платформи надавачів сертифікованих комерційних послуг і вартості цих послуг; фіксації оцінки, відгуків, скарг і пропозицій споживачів щодо якості і безпечності послуг; системне запровадження електронних безготівкових розрахунків для надання комерційних послуг.

Ключові слова: тінізація економіки, детінізація сфери послуг, пріоритети детінізації, напрями системної детінізації.

Постановка проблеми. Значний рівень тінізації економіки в країні є одним з ключових факторів, що найбільше впливають на погіршення інвестиційного клімату [1, с. 95]. Використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України. Податок на прибуток платять лише 5-10% всіх компаній. 1% компаній забезпечують 85% суми надходжень до бюджету від податку на прибуток. 25% підприємств є збитковими. Накопичені збитки становлять 1,4 трлн грн станом на 2019 р. 250-300 млрд грн щороку виводяться з України через офшорні юрисдикції та інші схеми оптимізації [2].

Для якомога швидшого повернення економіки України в умовах пандемії COVID-19 на траєкторію відновлення потребується концентрація зусиль щодо прозорого розвитку внутрішнього ринку як основи стійкого економічного зростання. Одним з головних напрямів досягнення цієї мети визначено зміцнення інституційної основи національної економіки та її детінізацію [3].

В умовах потреби системного підвищення стійкості економіки держави до сучасних викликів і кризових явищ актуалізується науковий інтерес до врегулювання проблеми секторальної детінізації економіки України.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблеми протидії тінізації економіки є предметом уваги низки як зарубіжних, так і вітчизняних науковців,

серед яких: Р. Августин, А. Базилюк, С. Баранов, Х. Борусевич, Д. Блейде, Г. Беккер, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, Б. Ганжа, В. Геєць, П. Гутманн, Б. Даллаго, Я. Жаліло, Е. де Сото, А. Ковальчук, В. Кубатко, О. Кузьменко, І. Мазур, А. Мокій, В. Мандибуря, К. Монтенегро, П. Пірнікоза, В. Попович, Н. Статівка, Ю. Харазішвілі, Ф. Шнайдер, Р. Шпитчук та ін.

Н. Статівка та К. Кучерява доводять, що ключовими елементами механізму детінізації національної економіки мають бути економічна, правова та інституційна складові, а його розроблення має вестися як у приватному, так і в державному секторах, у кожному з яких заходи з детінізації матимуть свою специфіку [4, с. 127].

З позиції обґрунтування напрямів і засобів детінізації економічних відносин на субрегіональному рівні в Україні Т. Васильців та О. Порошко наголошують, що для удосконалення державної політики протидії тіннізації економічних відносин передусім потрібна відмова від ситуаційних підходів до вирішення проблем детінізації економіки [5, с. 83].

Отже, потребує детальнішого розгляду питання стратегічної визначеності сучасних підходів детінізації національної економіки, яка набуває ознак економіки послуг і може бути реальною альтернативою активізації тіншової діяльності, що суттєво загрожує національній безпеці України.

Метою статті є висвітлення економіко-правових передумов і визначення пріоритетних напрямів системної детінізації сфери комерційних послуг в Україні.

Основні результати дослідження. Визначення пріоритетів, як слушно зазначає Д. Крисанов, означає «підкреслення проблемності ситуації, конкретизації уваги на значному загостренні певної проблеми, її можливого переходу у кризовий стан» [6, с. 14].

Проблема тіннізації економіки актуальна для всіх країн світу. Однак основними відмінностями в тій чи іншій країні є її обсяги, чинники, стан соціально-правового контролю, регуляторна діяльність держави, реалізація державних стратегій, програм боротьби з тіншовою економічною діяльністю, показники рівня життя населення. За різними оцінками, її рівень становить у розвинених країнах від 8% ВВП, у країнах з перехідною економікою – понад 20% ВВП, у країнах, що розвиваються, – 40% ВВП. Прийнято вважати, що масштаби тіншової економіки в розмірах 5-10% ВВП не чинять істотного впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві, не викликають суттєвих порушень в економіці та вважаються припустимими. Якщо розміри тіншового сектору сягають понад 30% ВВП, утворюється критична маса, перевищення якої свідчить про функціонування в країні відтворювальної системи тіншових економічних відносин [7, с. 117].

За офіційними даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, у січні-березні 2020 р. рівень тіншової економіки сягнув 31% обсягу офіційного ВВП внаслідок впливу досі неподоланих системних чинників, що стримують процеси детінізації економіки в Україні, серед яких варто виділити:

- низький рівень захисту прав власності. За рівнем захисту прав власності у рейтингу «Глобальний індекс конкурентоспроможності 2019» Україна знаходиться на 128 місці серед 141 країни; за рівнем захисту прав інтелектуальної власності – на 118 місці відповідно;
- недосконалість судової системи. Експерти рейтингу «Глобальний індекс конкурентоспроможності 2019» оцінили незалежність судової влади в Україні на рівні, що відповідає 105 місцю серед 141 країни, а ефективність правової системи в арбітражному врегулюванні – на рівні 103 місця відповідно;
- високий рівень корупції в країні. Експерти рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2019» оцінили рівень корупції в Україні у 30 балів, що на 2 бали менше, ніж у рейтингу 2018 р. (за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найвищий рівень корупції відповідно до сприйняття респондентів, а 100 – найнижчий),

що відповідає 126 місцю серед 180 країн, які увійшли до рейтингу (120 місце серед 180 країн у рейтингу 2018 р.);

- збереження викликів забезпеченню стабільного функціонування фінансової системи країни. Саном на 01.04.2020 р. частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі кредитування становила 54,09% (станом на 01.01.2020 р. – 53,83%) [8].

Єдиним ефективним шляхом детінізації економіки країни в сучасних умовах міністерство вважає створення сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів ринку в легальному секторі завдяки поліпшенню інвестиційного клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною [8].

Однак ще у 2009 р., констатуючи фактичне збільшення рівня тіньової економіки в Україні до 36%, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України зазначало, що тінізації сприяє відсутність узгодженості всіх гілок влади в реалізації антикризових заходів: у країні посилюється політична нестабільність; неефективна податкова політика гальмує процес виходу економіки країни з тіні, обмежує розвиток виробничих секторів з високою часткою доданої вартості і стимулює розвиток сировинних галузей та сфери послуг. Крім того, за оцінкою Мінекономіки, тінізації сприяє неефективна система бюджетної підтримки реального сектору економіки, яка стимулювала «проїдання» коштів, а не ефективне їх використання [9].

Підкреслимо, згідно з пунктом 6.2 додатку 2 до розділу V Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [10], характеристичні значення індикатора «Рівень «тінізації» економіки» у 25% ВВП є ознакою небезпечного рівня економічної безпеки, а величина цього індикатора в 30% указує на критичний рівень економічної безпеки.

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень акцентують, що недотримання як одного з індикаторів національної безпеки граничного значення рівня тінізації економіки менше 30% перешкоджає поступальному розвитку держави, спричиняє негативні, руйнівні тенденції в економіці та національній безпеці держави, призводить до порушення сталого розвитку держави, знижує рівень життя населення [11, с. 49-53].

Тому можемо стверджувати, що на сучасному етапі спостерігається затяжне перевищення граничного рівня тінізації економіки України, яке висвітлює наявність реальної загрози її національній безпеці.

Зауважимо, що до 8.07.2018 р., у період чинності Закону України «Про основи національної безпеки», «тінізація» національної економіки офіційно значилась у переліку основних реальних і потенційних загроз національній безпеці України в економічній сфері, визначеному статтею 7 цього закону. На сучасному етапі, згідно з нормами пункту 2 частини другої статті 26 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [12], поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних і внутрішніх умов визначаються Стратегією національної безпеки України, яка є виключно підзаконним актом.

Доводиться констатувати, що означеною стратегією, затвердженою Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 [13], проблему «тінізації» економіки держави не зафіксовано серед поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України. Натомість пунктами 24-25 цього акта констатовано що:

- непослідовність і незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале та динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище;

- недостатній захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, зокрема в користуванні землею і надрами, значна роль державного сектору в економіці, недосконалість і фрагментарність законодавства стримують економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Водночас у контексті забезпечення сталого й динамічного економічного зростання пунктом 53 згаданої стратегії визначено за потрібне розвивати ринкову конкуренцію, забезпечити демонополізацію економіки та детінізацію господарських відносин, тобто пріоритетність детінізації та її формат окреслюються сферою господарських відносин.

Однак статтею 4 Господарського кодексу України [14] регламентовано розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин, зокрема з такими:

- майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України;
- земельні, гірничі, лісові та водні відносини, відносини щодо використання й охорони рослинного і тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря;
- трудові відносини;
- фінансові відносини за участю суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів;
- адміністративні та інші відносини управління за участю суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання;
- відносини за участю суб'єктів господарювання, що виникають у процесі виконання вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Очевидно, що задеклароване чинною Стратегією національної безпеки України фокусування на детінізації господарських відносин априорі залишає поза увагою, наприклад, сферу трудових відносин як основу тіньового ринку праці, що є своєрідним джерелом тіньової економіки щодо постачання трудових ресурсів, зокрема шляхом приховування трудових відносин, трансформації прихованого безробіття в приховану зайнятість.

З іншого боку, згідно з частиною четвертою статті 3 Господарського кодексу України [14], сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Розроблення та законодавче затвердження алгоритму ідентифікації, детінізації та моніторингу цих відносин є малоімовірними з огляду на пріоритетність політики дерегуляції щодо спрощення дозвільних, реєстраційних і наглядових функцій у сфері виготовлення та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг.

Слід також урахувати, що сфера послуг є великомасштабним економічним сектором з розгалуженою і складною структурою з нестабільними і швидко змінюваними межами [15, с. 86]. Крім того, спектр сфери послуг, пов'язаних з різноманітними видами економічної діяльності, теж динамічно змінюється, впливаючи на класифікацію та структуру послуг, ідентифікацію обсягів основної та другорядної діяльності економічних одиниць, що априорі обумовлює проблематичність ефективного функціонування механізму детінізації власне господарських відносин, зокрема у сфері послуг.

З. Варналій наголошує, що детінізація економіки – це цілісна система дій, спрямована передусім на подолання та викорінення причин і передумов

процесів тінізації. У широкому розумінні детінізація економіки – це комплекс макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних і правових державних заходів щодо створення економічних передумов зацікавленого та ініціативного повернення взаємовідносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин невраховуваного державою, економічного обороту, а також побудови організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тіньової економіки. Стратегічною метою детінізації економіки є істотне зниження рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов для залучення тіньових капіталів до легальної економіки та примноження національного багатства [16, с. 31].

На думку Я. Жаліла, інституційні зміни, орієнтовані на детінізацію, насамперед мають концентруватися на зміцненні інституційного забезпечення структурної адаптації економіки, яка має, з одного боку, згортати можливості отримання перехідної ренти, з іншого – створювати умови для конвертації втраченої економічними суб'єктами опортуністичної перехідної ренти у справедливо розподілений легальний факторний дохід. Прогрес у послідовному розвитку процесів детінізації дослідник убачає в ідентифікації та усуненні наявних в Україні відповідних тіньових мереж та ієрархій [17, с. 31, с. 36].

Представники вітчизняної академічної спільноти акцентують, що надзвичайно небезпечними є утворення і діяльність тіньових і корупційних ринків послуг і благ під прикриттям державних органів влади. Саме там діють ринкові відносини з конкретними розмірами неофіційних плат і тарифів замість безоплатної основи та державних гарантій. Ідеться про тіньовий внутрішній ринок товарів і послуг, ринок судових, адміністративних, управлінських і господарських рішень, ринок керівних посад, де відбувається «боротьба» за «розставлення на дохідні посади» людей у виконавчій владі, правоохоронних і фіскальних структурах, ринок освіти, медичних послуг і наукових досліджень, ринок для задоволення деструктивного попиту (наркотичні засоби, зброя тощо). На їхню думку, легалізація і декриміналізація бізнесу потребують реалізації програми, кінцевою метою якої є виконання взаємовигідної угоди між державою і бізнесом, де сторони беруть на себе та суворо виконують взаємні зобов'язання. До цих зобов'язань слід включити те, що бізнес розширює суспільно корисну економічну діяльність, не ухиляючись від фіскальних зобов'язань. Держава забезпечує підприємствам розумну ціну діяльності на ринку, захист прав власності, достойне соціальне забезпечення громадян. Ефективність дії такого механізму залежатиме від чіткості й однозначності дії законів, принципової можливості виявлення правопорушень і забезпечення застосування санкцій до всіх учасників правопорушень незалежно від їхнього статусу й матеріального стану [18, с. 160-161]. Зважаючи на складність проблеми тінізації економіки, підтримуємо ініціативу обмеження її масштабів застосуванням заходів, наведених у табл. 1.

Реалізація наведених заходів щодо протидії тіньовій економіці об'єктивно обумовлює залучення всіх можливих стейкхолдерів, зокрема й тих, які є в самій тіньовій економіці. Наприклад, добросовісні надавачі якісних доступних комерційних послуг апріорі зацікавлені в їх популяризації та як споживачі інших видів послуг мають мати можливість сприяти неупередженому усуненню ризиків отримання недоброякісних послуг від інших надавачів.

На нашу думку, позаяк, згідно з частиною першою статті 42 Конституції України [21], кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, у сучасних умовах алгоритм запровадження будь-якої прозорої моделі економічного розвитку чи її окремих пріоритетів має базуватися на повноцінній реалізації усіх елементів принципу економічної свободи (економічній самостійності, економічній рівноправності та економічній відповідальності), забезпечуючи тим самим якість бізнес-клімату та легальність і прозорість бізнес-середовища.

Для системної детінізації сфери комерційних послуг важливим є формування сприятливого бізнес-середовища, яке розглядається як сукупність окремих суб'єктів економіки (з їхніми взаємозв'язками і взаємовідносинами) і чинників зовнішнього середовища, які впливають на них, характерними особливостями якого є:

- бізнес-середовище є частиною суспільного середовища та в ідеалі слугує підвищенню національного багатства й добробуту;
- функцією якості бізнес-середовища є ефективність економічних процесів у країні;

Таблиця 1

Пріоритетні заходи щодо зниження рівня тіньового сектору економіки

№ п / п	Назва заходу	Сутність заходу
1	2	3
1	Забезпечення чіткості та однозначності дії законів	Ліквідація законів непрямой дії, які призводять до чиновницького свавілля, корупції, порушення законодавства. Актуалізація норм істотної кримінальної відповідальності посадових осіб усіх рангів за фактами порушення законів під час управління державною та комунальною власністю, витрачання бюджетних коштів, у разі незаконного надання податкових, митних або інших пільг, якщо такими діями нанесено збитки державі і суспільству
2	Здійснення масштабної податкової реформи	Оптимізація кількості податків і зборів, зниження їх ставок і вдосконалення предмета оподаткування. Оподаткування надприбутків, які отримують фінансово-промислові групи і монополісти від експлуатації корисних копалин, природних ресурсів, державної власності, недосконалих бюджетних пільг і дотацій. Приведення правил визначення доходів і видатків суб'єктів господарювання у відповідність із загальновизначеними принципами уніфікованого обліку, на якому ґрунтується фінансова, податкова, статистична та інші види звітності. Законодавча ліквідація можливості підприємств використовувати фіктивні операції з приховуванням доходів і збільшенням валових витрат, ухиляння від сплати податків
3	Підвищення якості бізнес-клімату	Проведення ефективної судової реформи, метою якої має стати забезпечення ефективного захисту прав власності; створення незалежної системи контролю якості судових рішень та інструментів їх виконання; реалізація програми захисту суддів, потерпілих, свідків та викривачів правопорушень. Спрощення дозвільної системи та підвищення ефективності регуляторної політики
4	Формування соціально орієнтованого бізнес-середовища	Ієрархічне визначення та структурування формальних (закони, різні офіційно закріплені норми права, судові прецеденти, адміністративні акти) правил дотримання соціальної спрямованості, згуртованості та відповідальності суб'єктів бізнесу, а також норм соціально орієнтованого становлення бізнес-середовища. Закріплення неформальних чи конвенційних (договірні культура, системи цінностей, добровільно взяті норми поведінки, кодекси честі, професійної самовідданості, традиції, звичаї, менталітет) соціально орієнтованих норм поведінки між суб'єктами бізнесу. Розроблення механізмів, які б забезпечили виконання правил соціально спрямованої діяльності та норм соціально відповідальної поведінки в господарських взаємовідносинах. Поширення світоглядних уявлень щодо побудови економічних відносин на соціальній орієнтації (зокрема соціальній відповідальності) бізнесу з доведенням необхідності та переваг його становлення

Продовження табл. 1

№ п / п	Назва заходу	Сутність заходу
1	2	3
5	Імплементация механізму детінізації економічної діяльності	Декриміналізація економічних відносин; протидія корупції; усунення проявів нелегальної господарської діяльності; виведення з «тіні» необліковуваних операцій, ресурсів та активів
6	Створення механізмів надійного захисту прав усіх учасників економічного життя	Установлення прозорості в діяльності підприємств для акціонерів: забезпечення процедури зміни власників в умовах прозорих та оперативних судових процедур; ліквідація схем мінімізації оподаткування, виведення ліквідних активів з компаній та грошових коштів за межі країни. Імплементация обов'язкового аудиту річної та консолідованої звітності. Системне стимулювання безготівкових розрахунків включно зі сферою послуг, зокрема як засобу мінімізації ризиків пандемії COVID-19 тощо. Створення національної інформаційно-аналітичної платформи реєстрації надавачів сертифікованих послуг, видів цих послуг та їхньої вартості
7	Системна детінізація ринку праці	Легалізація та усунення фіктивної зайнятості, зниження рівня трудової міграції; забезпечення прозорого попиту на робочу силу; детінізація зайнятості; забезпечення повної та прозорої оплати праці; розвиток інфраструктури ринку праці та протидії його тінізації
8	Ліквідація інституційних та адміністративних перешкод веденню бізнесу	Істотні корективи регуляторної політики держави щодо перегляду і спрощення дозвільних, реєстраційних і наглядових функцій, встановлення обґрунтованих прогресивних розмірів тарифів за надані послуги. Запровадження електронної ідентифікації товарів за принципом електронної акцизної марки для забезпечення можливості прослідкування шляху товару до прилавку (для фіскальних органів) і доведення легальності походження товару (для споживача)
9	Розвиток системи контролюючих служб та якісного кадрового забезпечення	Створення принципово нової системи взаємодії фінансового, фіскального, банківського контролю, ураховуючи повноваження Рахункової палати, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань, НАБУ та підвищивши їхню відповідальність за стан і якість контролю. Критерієм оцінювання діяльності контролюючих і правоохоронних органів має бути реальне повернення коштів і майна державі та усунення правопорушень

Джерело: складено авторами на основі [18; 19; 20].

- бізнес-середовище має властивості територіальної цілісності, у межах якої формується діловими людьми, нацією та інститутами (державними, фінансово-кредитними та ін.) з їхніми взаємозв'язками та взаємовідносинами;
- бізнес-середовище формується чинниками (правового, політичного, соціального, економічного характеру), сукупність яких створює умови функціонування бізнесу економічних суб'єктів конкретного суспільства, здійснення ділових відносин і функцій [19, с. 63, с. 72-73].

Тому актуальними домінантами якісного інституційного вдосконалення бізнес-середовища визначено:

- обґрунтування і виконання рішень з подолання інституційних дисфункцій у бізнес-середовищі мають бути зорієнтовані на інституційні зміни всеохоплюючого характеру, які б згладжували наявні протиріччя між фундаментальним і функціональним зрізом внутрішньої природи (сутності) бізнес-середовища;

- вирішальна функція в подоланні інституційної неефективності бізнес-середовища має належати інститутам державного регулювання, на які покладається ініціатива в реалізації багатогранного механізму елімінації (подолання) дисфункцій. Це стосується і загальної макроекономічної та політичної стабілізації, стану базових інститутів економіки, розвитку ринкової інфраструктури та конкурентного середовища, захисту прав приватної власності, установа різних форм соціального партнерства тощо;
- формування і розвиток ефективних інститутів бізнес-середовища можливі за активної співпраці держави та суб'єктів бізнесу. Водночас ефективна інституційна організація бізнес-середовища забезпечує права власності і задає стимули реалізації індивідуальних пріоритетів, у результаті чого має місце зближення суспільної та індивідуальної вигоди [19, с. 93].

Тому, з позицій стимулювання підприємницької ініціативи в країні та формування соціально відповідального бізнес-середовища, першочергове значення має системне викоренення таких інституційних деформацій бізнес-середовища, як корупція, рейдерство, тінізація, економічна злочинність і дискримінація тощо.

Доцільним, на нашу думку, є системне впровадження незалежного оцінювання сучасних законопроектних і нормативно-розпорядчих ініціатив новоствореними правоохоронними органами: Бюро економічної безпеки України, Державним бюро розслідувань, НАБУ тощо, – на предмет імовірного збільшення рівня тінізації економіки та поширення корупції внаслідок їх впровадження. Особливої уваги потребує розроблення та імплементація суспільно прийнятого алгоритму легалізації тіньового капіталу та його залучення до легальної економіки.

Слід урахувати вимоги статті 23 Конституції України, згідно з якими кожна людина, маючи право на вільний розвиток своєї особистості і не порушуючи водночас права та свободи інших людей, має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Слід зважати, що саме положеннями статей 42 та 67 Основного Закону України визначено:

- заборону зловживання монополієм становити на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції;
- захист державою конкуренції у підприємницькій діяльності та прав споживачів;
- здійснення державою контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт;
- обов'язок кожного сплачувати податки та збори в порядку та розмірах, установлених законом [21].

Доводиться констатувати, що саме в результаті недоброякісного виконання або інституційного блокування реалізації цих приписів Основного Закону як норм прямої дії в Україні домінує стереотип тіньової діяльності, що суттєво загрожує національній безпеці України, одним з фундаментальних національних інтересів якої є сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення. Варто згадати, що всупереч зазначеним приписам із серпня 2014 р. по 30.06.2015 р. в Україні діяв введений бюджетним законодавством мораторій на проведення перевірок підприємців контролюючими органами, що мало негативні наслідки як для суспільства, так і для держави. Повна заборона перевірки суб'єктів господарювання контролюючими органами призвела до:

- суттєвого збільшення кількості звернень громадян щодо недотримань суб'єктами господарювання законодавства у сфері захисту прав споживачів унаслідок порушення конституційних норм, вимог резолюції ООН та директив ЄС;
- збільшення випадків недобросовісного ведення бізнесу окремими суб'єктами господарювання;

- негативної реакції ЄС та виникнення ризику обмеження експорту вітчизняної продукції на зовнішні ринки.

Дослідженнями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» засвідчено, що результати за багатьма методами оцінювання рівня тіньової економіки показують загрозливі масштаби рівня та обсягу тіні в національній економіці. Ураховуючи, що у 2020 р. світ потерпав від глобальної кризи, спричиненої наслідками COVID-19, рівень тіньової економіки матиме тенденцію до зростання, що вже є прямою загрозою для економічної системи держави та національної безпеки загалом [22, с. 113].

Примітно також, що замість реформування системи державного нагляду (контролю) виключно на засадах запровадження в цій сфері регламентованих законом адміністративних процедур в Україні окремим законом [23] було пролонговано до 01.01.2019 р. практику колізійного мораторію на здійснення заходів державного нагляду (контролю) суб'єктів господарювання, яка так і не призвела до істотного зниження рівня тінізації національної економіки. Потреба в розробленні та впровадженні законодавства про адміністративну процедуру, що відповідає принципам SIGMA/OECD, вкотре залишена поза увагою.

Підкреслимо, що серед пріоритетів згаданого закону [23] було закладено розроблення і затвердження Кабінетом Міністрів України стратегії та програми реформування системи державного нагляду (контролю), зокрема в частині перегляду контрольних функцій держави для їх оптимізації та відповідного скорочення кількості органів державного нагляду (контролю) і чисельності їх працівників. У подальшому фокус перенесено на розроблення і затвердження до 1.07.2018 р. концепції та плану заходів з реформування системи державного нагляду (контролю) для впровадження ризик-орієнтованого підходу до здійснення заходів державного нагляду (контролю) у всіх сферах господарської діяльності. Примітно, що урядом було схвалено:

- Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [24], яка не отримала правового розвитку в частині утворення єдиного інтегрованого державного органу природоохоронного моніторингу та нагляду (контролю);
- Стратегію реформування системи державного нагляду (контролю) [25], для здійснення якої Кабінету Міністрів України належало надалі затвердити окрему програму реформування системи державного нагляду (контролю), що теж дотепер не реалізовано.

Очевидним підтвердженням інституційного блокування конституційних засад системної протидії тіньовій економіці в Україні є перманентне зволікання із законодавчою імплементацією порядку щорічного подання громадянами декларації про свій майновий стан і доходи за минулий рік. Наприклад, частиною другою статті 67 Конституції України [21] встановлено, що усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Однак доводиться констатувати, що в Україні дотепер не впроваджено в практику реалізацію усіма громадянами конституційного обов'язку щодо щорічного декларування свого майнового стану та доходів з дотриманням конституційного принципу рівності усіх перед законом, зокрема всіма представниками бізнес-спільноти. Тому розблокування процесу загальнонаціонального щорічного декларування майнового стану та доходів громадян, на наше переконання, варто розглядати як:

- найважливіший пріоритет національної політики щодо запобігання та протидії тінізації економіки, забезпечення безальтернативності процесів детінізації та нівелювання впливу на них різних політичних сил і деструктивних економічних інтересів;

- реальний інструмент зміцнення економіки і безпеки України в умовах збройної агресії з боку Росії, детінізації національної економіки з безпосередньою консолідованою участю громадян держави та їх рівності перед законом;
- унікальний засіб поєднання економічної самостійності, економічної рівноправності та економічної відповідальності для всіх учасників економічних відносин, позаяк кожна юридична особа має кінцевих бенефіціарних власників, якими є конкретні фізичні особи як потенційні суб'єкти щорічного декларування;
- дієвий аргумент щодо системного переходу до повної легітимації економічного життя країни шляхом запровадження електронних безготівкових розрахунків.

Отже, у сфері послуг загальнонаціональним пріоритетом слід визнати реалізацію конституційної вимоги щодо забезпечення державою здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, запроваджуючи тим самим механізм детінізації в цій сфері. Зауважимо, що чинним Законом України «Про захист прав споживачів» від 2.05.1991 р. № 1023-ХІІ [26] термін «послуга» визначено як діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. Проте жодним чином не врегульовано поширену позадоговірну практику реалізації комерційних послуг, забезпечуючи моніторинг їхніх обсягів, якості та безпечності.

На нашу думку, в основу сучасного механізму системного функціонування та моніторингу всього спектру комерційних послуг варто покласти реалізацію таких пріоритетних напрямів:

- законодавча імплементація процедури незалежної сертифікації всіх послуг, які мають бути зафіксовані єдиним базовим національним класифікатором;
- документальне підтвердження незалежної сертифікації конкретних послуг, що надаються чи надаватимуться суб'єктом підприємницької діяльності;
- функціонування національної інформаційно-аналітичної онлайн-платформи надавачів сертифікованих комерційних послуг і вартості цих послуг; фіксації оцінки, відгуків, скарг і пропозицій споживачів щодо якості і безпечності послуг;
- системне запровадження електронних безготівкових розрахунків для надання комерційних послуг.

Для законодавчої імплементації наведених підходів доцільним є розроблення проблемно-орієнтованого законопроекту «Про засади запобігання та протидії тінізації економіки», реалізація якого сприяла б формуванню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною та недоступною. Важливим є системний розвиток зацікавленості та активності громадян щодо відкритості та доступності інформації про власність і результати економічної діяльності як економічної основи повноцінного вирішення своїх власних і суспільних проблем. У сім'ї, школі, інших спільнотах, засобах масової інформації, креативних продуктах потрібний акцент на усвідомлення обов'язку та суспільної ролі щорічного декларування – першооснови формування раціональної економічної поведінки людини, її суспільної відповідальності за своє майбутнє, свою діяльність та її результати.

Формування пріоритетів сучасної політики детінізації сектору комерційних послуг має передбачати поступову відмову від патерналістських інструментів прямої підтримки окремих видів економічної діяльності чи господарюючих суб'єктів на користь використання горизонтальних інструментів, дія яких спрямована на формування ефективного середовища взаємодії між бізнесом, владою та суспільством для формування конкурентного ринку послуг, адекватного внутрішнім і зовнішнім викликам. Для кожного регіону важливо підтримати ті види економічної діяльності в секторі комерційних послуг, які базуються на їх самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах

розвитку, мають зростаючу економічну та соціальну віддачу, а також стратегічну конкурентоспроможність, тобто принесуть максимальний соціально-економічний ефект для розвитку регіонів у майбутньому, а також забезпечать високу якість наданих послуг населенню [22, с. 5].

Висновки. Політика детінізації економіки в Україні, включно зі сферою послуг, має конституційне підґрунтя, яке апіорі є консенсусною основою цієї політики та визначає стратегічні пріоритети її реалізації. Першочерговим є розблокування процесу загальнонаціонального щорічного декларування майнового стану та доходів усіх громадян України загалом, а також забезпечення державою здійснення контролю за якістю і безпечністю усіх видів послуг і робіт.

На фоні сучасного запровадження в Україні міжнародних стандартів податкового контролю для всіх учасників міжнародної торгівлі та імплементації норм, передбачених Планом протидії практикам розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування (антиофшорні закони BEPS (Base Erosion and Profit Shifting)), реформування інституту фінансової відповідальності та удосконалення процедури адміністрування податків і зборів [27] реалізація означених пропозицій сприятиме логічній завершеності дієвого економіко-правового механізму детінізації підприємницької діяльності як одного з критеріїв оцінювання ефективності впроваджуваних реформ і сприйняття їх суспільством.

Список використаних джерел

1. *Аудит економіки України*. К.: Кабінет Міністрів України, 2020. 123 с. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>
3. *Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України*. К.: НІСД, 2020. 58 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini/analitichna-dopovid-doschorichnogo-poslannya-prezidenta-4>
4. Статівка Н. В., Кучерява К. Я. Основні складники комплексного механізму детінізації економіки України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3(22). С. 121-130. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-121-130>
5. Васильців Т. Г., Породко О. Ю. Напрями і засоби детінізації економіки на субрегіональному рівні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 1(129). С. 81-85.
6. Крисанов Д. Ф. «Пріоритет» в системі наукових поглядів на «проблему». *Економіка АПК*. 1997. № 7. С. 13-17.
7. Борусевич Х. Ю. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньової економіки у посткризовий період. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*: зб. наук. пр. 2012. № 1. С. 117-123.
8. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні – березні 2020 року. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*: сайт. 23.09.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
9. Більше третини української економіки – в «тіні». *Економічна правда*: сайт. 31.07.2009. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2009/07/31/202187>
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
11. Качинський А. Б. *Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень*: монографія. К.: НІСД, 2013. 104 с.
12. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
15. Рибчук А. В., Заблоцька Р. О. Тенденції та проблеми функціонування світового ринку комерційних послуг. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія: Економічна*: зб. наук. техн. пр. 2018. Т. 28(9). С. 86-89. DOI: <https://doi.org/10.15421/40280917>

16. Варналій З. С. Тіньова економіка в системі інституціональних загроз економічній безпеці України. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідомчої наук. практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 29-32.
17. Жаліло Я. А. Тіньова економіка як «інституційна пастка» на шляху економічної модернізації. *Економічна теорія*. 2018. № 2. С. 22-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2018_2_4
18. *Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь* / ред. В. М. Геєць та ін. К.: НВЦ НБУВ, 2010. 232 с.
19. Мельник М. І. *Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій*. Львів: ІРД НАН України, 2012. 568 с.
20. Августин Р. Р. *Пріоритети та механізми системної детінізації економіки України*: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / Львівський торгівельно-економічний університет. Львів, 2018. 40 с.
21. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
22. *Тінізація сектору комерційних послуг: національний та регіональний вимір*: наукова доповідь / наук. редактор М. І. Мельник. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2021. 149 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
23. Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 03.11.2016 р. № 1728-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19#Text>
24. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 616-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80#Text>
25. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю): розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2017 р. № 1020-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-%D1%80#Text>
26. Про захист прав споживачів: Закон України від 02.05.1991 р. № 1023-XII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
27. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 р. № 466-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>

References

1. *Audit ekonomiky Ukrayiny [Audit of Ukraine's Economy]* (2020). Kyiv: Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ekonomichnoyi stratehiyi na period do 2030 roku [On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030] (2021). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2021, Mar 3, 179. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> [in Ukrainian].
3. *Analitichna dopovid' do schorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [An Analytical Report to the annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine]* (2020). Kyiv: NISS. Retrieved from <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini/analitichna-dopovid-do-schorichnoho-poslannya-prezidenta-4> [in Ukrainian].
4. Stativka, N. V., & Kucheryava, K. Ya. (2019). Osnovni skladnyky kompleksnoho mekhanizmu detinizatsiyi ekonomiky Ukrayiny [Main components of the complex mechanism of de-shadowing of Ukraine's economy]. *Publichne upravlinnya ta mytne administruvannya – Public administration and customs administration*, 3(22), 121-130. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-121-130> [in Ukrainian].
5. Vasylytsiv, T. H., & Porodko, O. Yu., (2018). Napryamy i zasoby detinizatsiyi ekonomiky na subrehional'nomu rivni [Directions and means of overcoming the shadow economy]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Social-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]*: Vol. 1(129) (pp. 81-85). [in Ukrainian].
6. Krysanov, D. F. (1997). «Priorityet» v systemi naukovykh pohlyadiv na «problemu» [«Priority» in the system of scientific views on the «problem»]. *Ekonomika APK – Economics of AIC*, 7, 13-14. [in Ukrainian].
7. Borusevych, Kh. Yu. (2012). Suchasnyy stan ta tendentsiyi rozvytku tin'ovoyi ekonomiky u postkryzovyy period [The current state and trends of the shadow economy in the post-crisis period]. In *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky [Financial and credit activities: problems of theory and practice]*: Vol. 1 (pp. 117-123). [in Ukrainian].
8. Tendentsiyi tin'ovoyi ekonomiky v Ukrayini u sichni – berezni 2020 roku [Trends in the shadow economy in Ukraine in January – March 2020] (2020, Sep 23). *Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].

9. Bil'she tretyny ukrayins'koyi ekonomiky – v «tini» [More than a third of the Ukrainian economy – in the «shadow»] (2009, Jul 31). *Economic truth*: Website. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2009/07/31/202187> [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennya Metodichnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [About the statement of Methodical recommendations concerning calculation of level of economic safety of Ukraine] (2013). Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, adopted on 2013, Oct 29, 1277. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
11. Kaczynskyy, A. B. (2013). *Indykatory natsional'noyi bezpeky: vyznachennya ta zastosuvannya yikh hranychnykh znachen'* [National security indicators: definition and application of their limit values]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. [in Ukrainian].
12. Pro natsional'nu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine] (2018). Law of Ukraine, adopted on 2018, Jun 21, 2469-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
13. Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnya 2020 roku «Pro Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrainy» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»] (2020). Decree of the President of Ukraine, adopted on 2020, Sep 14, 392/2020. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
14. Hospodars'kyi kodeks Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine] (2003). Law of Ukraine, adopted on 2003, Jan 16, 436-IV. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
15. Rybchuk, A. V., & Zablotska, R. A. (2018). Tendentsiyi ta problemy funktsionuvannya svitovoho rynku komertsyinykh posluh [Trends and problems of functioning of the world market of commercial services]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy. Seriya: Ekonomichna* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. Series: Economic]: Vol. 28(9) (pp. 86-89). DOI: <https://doi.org/10.15421/40280917> [in Ukrainian].
16. Varnaliy, Z. S. (2017). Tin'ova ekonomika v systemi instytutsional'nykh zahroz ekonomichnoyi bezpetsi Ukrainy [The shadow economy in the system of institutional threats to economic security of Ukraine]. In *Tin'ova ekonomika: svitovi tendentsiyi ta ukrayins'ki realiyi* [Shadow economy: world trends and Ukrainian realities]: Proceedings of the interdepartmental scientific-practical conference (Kyiv, June 23, 2017) (pp. 29-32). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. [in Ukrainian].
17. Zhalilo, Ya. A. (2018). Tinyova ekonomika yak «instytutsiynna pastka» na shlyakhu ekonomichnoyi modernizatsiyi [Shadow economy as an «institutional trap» at the path of economic modernization]. *Ekonomichna teoriya – Economic theory*, 2, 22-40. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2018_2_4 [in Ukrainian].
18. Heyets, V. M., et al. (2010). *Novyy kurs: reformy v Ukraini. 2010-2015. Natsional'na dopovid'* [New Course: Reforms in Ukraine. 2010-2015. National Report]. Kyiv: RPC of the Vernadsky National Library of Ukraine. [in Ukrainian].
19. Melnyk, M. I. (2012). *Formuvannya biznes-seredovyscha Ukrainy v umovakh instytutsiynykh transformatsiy* [Formation of the business environment of Ukraine in the context of institutional transformations]. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
20. Avhustyn, R. R. (2018). *Priorytety ta mekhanizmy systemnoyi detinizatsiyi ekonomiky Ukrainy* [Priorities and Mechanisms of Systemic De-shadowing of Economy of Ukraine]. (Ph.D. in Econ. Thesis, Lviv University of Trade and Economic, Ukraine). Lviv. [in Ukrainian].
21. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine] (1996). Law of Ukraine, adopted on 1996, Jun 28, 254k-VR. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
22. Melnyk, M. I. (Ed.) (2021). *Tinizatsiya sektoru komertsyinykh posluh: natsional'nyy ta rehional'nyy vymir* [Shading of the commercial services sector: national and regional dimension]: Scientific Report. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. (Seriya «Problemy rehional'noho rozvytku») [(Series «Problems of regional development»)]. [in Ukrainian].
23. Pro tymchasovi osoblyvosti zdiysnennya zakhodiv derzhavnogo nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodars'koyi diyal'nosti [About temporary features of implementation of measures of the state supervision (control) in the sphere of economic activity] (2016). Law of Ukraine, adopted on 2016, Nov 3, 1728-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19#Text> [in Ukrainian].
24. Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformuvannya systemy derzhavnogo nahlyadu (kontrolyu) u sferi okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha [On approval of the Concept of reforming the system of state supervision (control) in the field of environmental protection] (2017). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2017, May 31, 616-r. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
25. Pro skhvalennya Stratehiyi reformuvannya systemy derzhavnogo nahlyadu (kontrolyu) [On approval of the Strategy for reforming the system of state supervision (control)] (2017). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2017, Dec 18, 1020-r. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

26. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [On Consumer Rights Protection] (1991). Law of Ukraine, adopted on 1991, May 2, 1023-XII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> [in Ukrainian].
27. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny shchodo vdoskonalennya administruvannya podatkov, usunennya tekhnichnykh ta lohichnykh neuzhodzhenostey u podatkovomu zakonodavstvi [On Amendments to the Tax Code of Ukraine to Improve Tax Administration, Eliminate Technical and Logical Inconsistencies in Tax Legislation] (1991). Law of Ukraine, adopted on 2020, Jan 16, 466-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text> [in Ukrainian].

Melnyk M. I., Zalutskyy I. R. Update of the priority directions of systemic commercial services de-shadowing in Ukraine.

The paper addresses the issue of forming the priority directions of systemic commercial services de-shadowing in Ukraine. A long-term exceeding of the limit level of the shadow economy in Ukraine, which testifies to the existence of a real threat to its national security, is identified. The paper outlines economic and legal preconditions and modern scientific accents and approaches to the key elements of the mechanism for counteracting the shadowing of the national economy. The list and content of priority measures to reduce the level of the shadow economy are systematized. The authors argue that the algorithm for implementing any transparent model of economic development should be based on the comprehensive implementation of all elements of the principle of economic freedom. The paper proves that the following provisions are the modern consensus basis to develop and implement the policy of national economy de-shadowing: prohibition of abuse of monopoly position in the market, illegal restriction of competition, and unfair competition; protection by the state of competition in business and consumer rights; state control over the quality and safety of products and all types of services and works; the obligation of everyone to pay taxes and fees in the manner and amounts prescribed by law; the obligation of all citizens to annually submit a declaration of their property and income for the previous year in the manner prescribed by law. National priority of unblocking the process of annual declaration of property and income of all Ukrainian citizens and systemic implementation of the mechanism of state control over quality and safety of products and all types of services and works with consolidated civil participation is emphasized. The actual implementation of such a mechanism is possible through the adoption of a problem-oriented legal document «On the principles of preventing and combating the shadow economy». A range of propriety directions of services de-shadowing to be taken into account is suggested.

Keywords: shadowing of the economy, de-shadowing of the service sector, priorities of de-shadowing, directions of system de-shadowing.

Мельник Мар'яна Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: mar.melnyk@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>).

Melnyk Maryana Ivanivna – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of spatial development of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Залуцький Іван Романович – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: zalutskij.ivan@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3652-1145>).

Zalutskyy Ivan Romanovych – Ph.D. (Econ.), Assoc. Prof., Senior Researcher of the Department of spatial development of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 27.05.2021 р.